

ŠESTIDENNÍ VÁLKA

Michael Bornstein OREN, *Šestidenní válka: Červen roku 1967 a vznik současného Blízkého východu*, Praha: nakladatelství Jiří Blažek 2024, 488 s. ISBN 978-80-906510-9-8.

Jaroslav Pecka

V roce 2002 napsal Michael Oren knihu *Šestidenní válka*. Po 22 letech se nám dostala do rukou česká verze v přesném, výstižném a velmi čtivém překladu Davida Svárovského, jehož práce – v dnešní době nikoliv samozřejmě – zcela postrádá obvyklé anglicismy, neobratné opisy a nepochopené slovní obraty. Orenova kniha, která popisuje příčiny a průběh jedné z nejdůležitějších válek na Blízkém východě a vskutku celého 20. století, je nepostradatelným dílem pro každého, kdo se chce seznámit s podrobnostmi zápolení mezi Židy a Araby. Šestidenní válka se stala ikonickou událostí, která vtiskla Izraeli i celé sousedící oblasti současnou geografickou podobu, jež – s důležitou výjimkou Gazy – po téměř šesti desetiletích přetrvává dodnes, a zřejmě už se příliš nezmění. V knize se čtenář dozví také málo známou skutečnost, kdo dal Šestidenní válce tento prostý a zároveň tak výstižný název a proč se obě strany konfliktu dodnes nedokáží shodnout ani na tom, jak tuto válku nazývat.

Jedním z uhrančivých rysů Šestidenní války je neuvěřitelný propletenec politických, strategických a ekonomických faktorů, které ji nakonec způsobily, a Michael Oren při svém líčení dramatické přehery provádí čtenáře fascinujícím labyrintem diplomatického a vojenského zákulisí, když přelétá z Tel Avivu do Káhiry, z Washingtonu do Moskvy a dalších center světového dění, a představuje čtenáři barvitě defilé diplomatů, politiků, špiónů a generálů, kteří kují své spletité pikle, ale málokterý z nich dokáže domyslet, čím celá ta šaráda skončí. Právě zde, na začátku vyprávění o Šestidenní válce, se projeví nejdůležitější – a zároveň snad jediný významný – nedostatek knihy, přinejmenším z pohledu čtenáře, který hledá prvního průvodce blízkovýchodním dramatem.

Šestidenní válka vypukla v červnu 1967. Její prapříčiny však sahají o téměř čtyři tisíce let zpátky. Michael Oren je izraelský historik, který má samozřejmě takřka jíc v malíku celý ten dlouhý příběh, a když si předsevzal podrobně popsat jedno jeho dějství, zdá se, že podvědomě předpokládal aspoň v hrubých obrysech podobnou znalost u svého čtenáře. To však zejména v na-

MICHAEL B. OREN

ŠESTIDENNÍ VÁLKA

ČERVEN ROKU 1967 A VZNIK SOUČASNÉHO
BLÍZKÉHO VÝCHODU

šich zeměpisných šířkách nebývá automaticky splněno a čtenář se pak může cítit poněkud na pochybách, co vlastně ti Židé na Blízkém východě pořád pohledávají, když Michael Oren zahájil své vyprávění až na konci 19. století, kdy židovské osídlení této oblasti ještě téměř neexistovalo. Pro ty, kdo zatím neměli důvod se blíže seznámit s historií židovské přítomnosti v této oblasti, by možná bylo užitečné pro lepší orientaci v úvodní zápletce poskytnout aspoň zběžný výčet událostí, jež do skončení druhé světové války vytvářely politickou krajinu, kde Šestidenní válka nakonec vypukla.

Historii trvající čtyři milénia by bylo možno velmi zhruba shrnout například takto:

První Židé se v prostoru mezi Středozemním mořem a řekou Jordán objevili kolem roku 1800 před Kristem, když se přistěhovali z okolí asyrského města Uru. Postižení později suchem, Židé odešli do Egypta, kde nakonec upadli do postavení otroků a pod vedením Mojžíše si kolem roku 1280 př. n. l. vymohli svobodný odchod z Egypta (*exodus*). Kolem roku 1250 př. n. l. čelili invazi mořských národů a útokům Filištinů („... a ti Filištiní vést válku nebyli líní“ – zpívali už Voskovec s Werichem). V roce 1000 př. n. l., za vlády krále Davida, Židé dobyli Jeruzalém, kde během vlády krále Šalamouna (965–928 př. n. l.) vybudovali Šalamounův chrám. Po Šalamounově smrti se království Izraelitů rozpadlo na Izrael a Judeu. Z nostalgické vzpomínky na velkou říši se vyvinulo náboženské očekávání příchodu Mesiáše (vysvoboditele) a osvobození Sionu (Jeruzaléma).

Izrael dobyli roku 722 př. n. l. Asyřané; království Judea roku 586 př. n. l. podleho útoky Babylóňanů pod velením krále Nabuchodonozora, Šalamounův chrám byl zbořen a židovské obyvatelstvo odvečeno do babylónského otroctví. O 47 let později dobyli Babylón Peršané a dovolili Židům vrátit se do Judeje a postavit nový chrám. Palestině pak vládl Alexandr Veliký, později Řekové, egyptští Ptolemaiovcí a syrští Seleucidé. Proti nim povstali roku 165 př. n. l. židovští Makabejci a založili opět nezávislý stát, jenž byl po dalších sto letech (61 př. n. l.) podroben Římany a začleněn do římské říše. Roku 66 n. l. se Židé postavili Římanům ve „Velkém povstání“, které bylo krvavě potlačeno. V létě roku 70 n. l. šedesát tisíc vojáků císaře Tita dobylo Jeruzalém a pobili přitom milion Židů. Římané zbořili druhý židovský chrám v Jeruzalémě a po porážce dalšího povstání v roce 135 vyhnali z Palestiny zbylé Židy, kteří se rozprchli po celém tehdejší světě.

V letech 330–638 byla Palestina součástí byzantské říše. Roku 638 dobyl Jeruzalém kalíf Omar ibn al-Khattab a ve městě byly ve své současné podobě vybudovány Skalní dóm (685–705) a mešita Al-Aksá (705–715), obě stojící nad „Zdí nářků“, která představovala základ původního Šalamounova chrámu a zůstala dodnes jeho jediným pozůstatkem. Roku 1099 se v Palestině vylodili křesťanští křižáci, dobyli ji a založili na jejím území „Latinské království jeruzalémské“, které přetrvalo téměř sto let. Roku 1187 kurdistánský vojevůdce Salah al-Din al-Ajoubi (Saladin) dobyl Jeruzalém; roku 1516 byla Palestina na další čtyři staletí připojena k osmanské říši.

Židé, žijící od roku 70 n. l. v *diaspoře* (rozehnání z Palestiny po celém světě), nikdy nepřestali snít o návratu do starověké domoviny. V roce 1878 byla v Palestině založena první židovská osada – Petach Tikva. Rokem 1882 začala první vlna židovských imigrantů přechájejících z východní Evropy před pogromy a diskriminací. Do roku 1903 jich do Palestiny dorazilo 25 000. Osídlování Palestiny od začátku sponzorovali bohatí Židé, zejména legendární bankéř baron Rothschild.

Rozhodující postavou sionistického hnutí v 19. sto-

letí byl rakousko-uherský novinář Theodor Herzl, jenž ve své knize *Der Judenstaat* propagoval myšlenku založení židovského státu. Roku 1897 jeho vize stvrdili účastníci Prvního sionistického kongresu, když sepsali „Basilejský program“, požadující uznání domova pro židovský národ v Palestině a založili Světovou židovskou organizaci, která financovala nákupy půdy pro přistěhovalce. Během let 1904–1914 dorazila druhá vlna přistěhovalců, čítající na 40 000 lidí. Na začátku první světové války tvořili Židé 6 % obyvatelstva Palestiny.

V červnu 1916 král Šaríf Husejn vyhlásil nezávislost Palestiny na otomanské říši a istanbulskému sultánovi. O rok později britský ministr zahraničí v tzv. Balfourově deklaraci vyjádřil podporu založení židovského státu; v září 1918 Britové Palestinu obsadili. V lednu 1919 Palestinská (=arabská) národní konference v Jeruzalémě odmítla Balfourovu deklaraci. Během dalších čtyř let dorazila do Palestiny třetí vlna židovských přistěhovalců (35 000 lidí). V roce 1923 představovali Židé 12 % obyvatelstva Palestiny a vlastnili 3 % půdy, kterou získávali výkupem od arabských zemědělců a kultivací neobsazených pouštních oblastí. V roce 1920 propukly první arabské protesty; v odpovědi na útoky Arabů Židé v roce 1920 založili obrannou organizaci Hagana.

Mezi světovými válkami dorazily do Palestiny další dvě vlny židovských imigrantů v počtu přesahujícím 300 000 lidí. V roce 1931 sionističtí extrémisté založili partyzánskou organizaci Irgun, která bojovala za odchod Britů z Palestiny a provedla na ně řadu atentátů. V roce 1936 vypuklo arabské protibritské povstání. Komise lorda Peela doporučila rozdělit Palestinu na židovskou a arabskou část, zatímco Jeruzalém měl zůstat neutrálním územím pod britským protektorátem. Arabští vůdcové tzv. Peelův plán okamžitě odmítli.

Během druhé světové války (1939–1945) bylo v Evropě nacisty povražděno šest milionů Židů. V téže době se do Palestiny přistěhovalo dalších 60 000 Židů, z toho 20 000 ilegálně, nad rámec limitu stanoveného britskou vládou, která se obávala, že židovská imigrace způsobí další arabské nepokoje, a tak příchodu přistěhovalců všemožně bránila. Do konce války se podíl židovského obyvatelstva zvýšil na 31 %.

29. listopadu 1947 Rada bezpečnosti OSN schválila rezoluci o ustavení dvou oddělených států, arabského a židovského, na území bývalé Palestiny. Moše Dajan vzpomínal na osudový den, kdy se svými spolubojovníky sledoval hlasování Rady bezpečnosti v přímém rozhlasovém přenosu: „... po dvě tisíciletí exilu z Izraelské země judaismus snášel perzekuci, španělskou inkvizici, pogromy i nacistické vraždění, aby teď dosáhl naplnění své staleté touhy – návratu na svobodný Sion. Tančili jsme a naše srdce byla plná vděčnosti všem národům, které hlasovaly pro rezoluci. Na rádiových vlnách jsme ze vzdálenosti tisíců kilometrů poslouchali to magické slovo „yes“. Tančili jsme – ale věděli, že před námi leží bitevní pole“.¹

Michael Oren je Žid a sám ochotně přiznává své přirozené sympatie k sionistickému hnutí i zadostiučinění z úspěchů izraelských ozbrojených sil. Za hlavní cíl

1 Martin Gilbert, *Izrael. Dějiny*, BB art 2002.

své knihy však stanovil co možná nejobjektivnější a nestranné vylíčení událostí z června 1967 a popis jednání a pohnutek aktérů na obou válčících stranách i účastníků diplomatických jednání. Jeho vyprávění je bohaté na podrobnosti, barvitě v líčení všech okolností dramatu a výstižně navozuje atmosféru doby. Popis situace v prvních červnových dnech připomíná soumrak míru před jinými velkými konflikty, ze všeho nejvíc asi před první světovou válkou, kdy se diplomaté pokoušeli odvrátit konflikt, který byl z povahy vůdců v táborech hlavních protivníků tou dobou už nevyhnutelný.

Tak tomu bylo i před začátkem Šestidenní války; historie jejího vypuknutí v podání Michaela Orena představuje především varování před nepromyšlenými a bláhovými plány politiků, kteří nedokáží odhadnout síly soupeřících armád a nejsou schopni dohlédnout důsledků svých činů. Oren vrhá kritické světlo také na úlohu, jakou v začátku krize sehrála OSN, a zejména její generální tajemník U Thant, kterého líčí jako váhavého slabocha. OSN samozřejmě nikdy nemohla být ničím víc než obrazem součtu svých členů. To je skutečnost, která byla stejně očividná v roce 1967 jako po šedesáti letech, a zůstává poučením i pro dnešní dobu.

Neobyčejně poutavou stránkou knihy je líčení úloh, které v předehře k válce sehrály nejvýznamnější – a v řadě případů velmi kontroverzní – osobnosti na obou stranách fronty: egyptský prezident Gamál Násir; jeho nejvyšší generál Alí Ámer; váhající izraelský premiér Levi Eškol; výřečný, ale umírněný ministr zahraničí Abba Eban; zahořklý a všechny kritizující zakladatel Izraele Ben Gurion; náčelník generálního štábu Jicchak Rabin, zneklidněný váhavostí politiků a vzdorující tíže strašlivé odpovědnosti; ministr obrany Moše Dajan – lhář, intrikán, primadona a zároveň objekt hlubokého obdivu; uvážlivý i implusivní jordánský král Husajn; nelitostný nacionalista, syrský ministr obrany a pozdější dlouholetý prezident Háfiz Asad; svými současníky rozporuplně hodnocený americký prezident Lyndon Johnson, jeho ministr zahraničí Dean Rusk a poradce Walt Rostow; a samozřejmě sovětský vládce Leonid Brežněv, jeho ministr zahraničí Andrej Gromyko a dlouholetý velvyslanec v USA Anatolij Dobrynin. Michael Oren podrobně líčí povahové rysy těchto mužů a způsob, jakým každý z nich ovlivňoval běh událostí. Historikové odjakživa zkoumali „úlohu osobnosti v dějinách; málokteré období k tomu poskytuje tolik příležitostí jako Šestidenní válka.

Jak bylo výše řečeno, asi nejzajímavějšími aspekty Šestidenní války jsou důvody, které k ní vedly; události, které nakonec bezprostředně přivodily její vypuknutí; a postupné zatahování jednotlivých válčících stran do eskalujícího konfliktu. Této předehře k válce Michael Oren právem věnuje 240 ze 400 stran své knihy. Na nich poutavě vykresluje vývoj Násirových velkolepých, ale nerealisticky založených plánů; neplodný projekt Spojené arabské republiky; nemohoucnost OSN; choulostivou situaci jordánského krále, který se nechal vmanévrovat do postavení téměř Násirova vazala; nerozhodné lavírování izraelského premiéra Eškola; závěrečný střet mezi názory izraelské civilní vlády a armády, personifikovaný prudkým sporem mezi Eškolem a Dajanem; a Johnsonovu usilovnou snahu předejít vál-

ce, když Američané nejdřív vyjadřovali jednoznačnou podporu izraelské snahy o odblokování tiranské úžiny, včetně ochoty nasadit americké námořní síly; pak pod tlakem zdráhajícího se Kongresu převážil zdrženlivý postoj a snaha udržet Izrael na uzdě; a nakonec se Johnsonova administrativa smířila s nevyhnutelným a mlčky dala Izraeli zelenou, aby celý problém vyřešil silou.

V dalším textu autor podrobně popisuje všechny fáze války na třech oddělených frontách: překvapivý přepad egyptských letišť, izraelskou tankovou ofenzívu na Sinaj, zdráhavý vstup Jordánska do války na naléhání Egypta, a nakonec tvrdohlavé úsilí náčelníka severního velitelství Davida Elazara prosadit útok proti syrským bateriím ostřelujícím izraelské osady. Nechybí zde ani popis dnes už téměř zapomenutého incidentu, během kterého následkem klasického válečného chaosu v komunikacích izraelské stíhací bombardéry omylem napadly a málem potopily neoznačenou americkou špiónážní loď. Ve Washingtonu se v prvních chvílích pod vlivem zmatených hlášení domnívali, že Sověti splnili svou hrozbu, zasáhli do probíhajícího konfliktu a potopili americké plavidlo; zdrcený prezident Johnson byl přesvědčen, že právě vypukla válka mezi jadernými supervelmocemi. Svaz amerických letadel vyslaných na pomoc napadené lodi vyvolal na oplátku poplach v sovětské flotile hlídkující ve východním Středomoří; teprve uklidňující depeše spěšně vyměněné mezi americkým a sovětským vedením deeskalovaly hrozící světovou válku zpět do „pouhého“ regionálního konfliktu.

Knihou líčí postupný a izraelským vedením předem neplánovaný vývoj, kdy izraelská armáda preventivně zaútočila na Sinaj a obsadila celý poloostrov, zatímco Západní břeh, o který se vůbec bojovat nemělo, byl obsazen až v reakci na útok ze strany Jordánska, a k závěrečnému dobytí Golanských výšin došlo až po dlouhém váhání, když už nezbyla jiná možnost, jak ukončit nevyprovokované ostřelování severního Izraele, terorizující civilní obyvatelstvo. K dvěma nejdůležitějším územním přírůstkům, které Izrael během Šestidenní války získal (Západní břeh a Golanské výšiny), tak došlo nikoliv podle předem vypracovaného plánu, ale z logiky nepředvídaných událostí a následkem nezamýšlených vnějších okolností.

Události června 1967 tak znovu potvrzují bonmot, který o šest let později pronesl Abba Eban: „*Arabové nikdy nepromarní příležitost promarnit příležitost.*“ V roce 1948 mohli mít Palestinci vlastní stát definovaný OSN a uznaný Izraelem v hranicích, jaké jim později už nikdo nenabídl. Odmítli ho. Do roku 1967 žili na Západním břehu sice na území ovládaném jordánským královstvím, ale bez izraelské okupace. Nepromyšlený útok jordánské armády proti Izraeli přivedl Palestince pod vládu Izraele. V roce 2000 Palestinci odmítli návrh, který by vytvořil palestinský stát na téměř 100 % území Západního břehu a Pásmu Gazy, propojených výsostnou komunikací. Žádnou ani vzdáleně podobnou nabídku už od té doby nedostali.

V roce 2005 Ariel Sharon nařídil jednostranné stažení izraelské armády a osadníků z Pásmu Gazy. S finanční pomocí Evropské unie, USA, OSN a dalších dárců a s penězi vydělanými dělníky dojíždějícími do Izraele mohli Palestinci vybudovat v Pásmu Gazy blízkový-

chodní Riviéru. Místo toho zdemolovali zemědělskou infrastrukturu, kterou za sebou zanechali židovští osadníci; rozpoutali v Gaze vražednou občanskou válku Hamásu proti Fatáhu; a za darované peníze kutali tunely, vyráběli rakety a opakovaným ostřelováním dávali Izraeli najevo, že mírové soužití je nemožné. V současné době, v roce 2025, sledujeme nejnovější dějství tohoto sebezničujícího cyklu: očekávatelná izraelská odplata za divošské řádění v říjnu 2023 seslala na pásmo Gazy zkázu, jaká je bezprecedentní i na tamní výjimečné poměry. Pro člověka, který se snaží pochopit kořeny těchto událostí, je Orenova *Šestidenní válka* povinnou četbou.

Na posledních deseti stránkách uzavírá dílo rozhovor profesora blízkovýchodních studií na Univerzitě Johnse Hopkinse, Fouada Ajamiho, s autorem knihy Michaelem Orenem. Ajami jakožto Arab pochází z hlediska Šestidenní války z opačné strany fronty než Oren; navzdory tomu pokládá svému partnerovi věcné a v daném kontextu velmi benevolentní otázky. Dialog mezi oběma učenci proto nenabízí konfrontaci nesmiřitelných stanovisek, jakou by se za takové situace dalo očekávat, a umožňuje Orenovi dokreslit svůj přístup k tématu a na závěr ještě obohatit čtenáře o několik dalších pozoruhodných detailů velké válečné fresky.